

УДК 159.9.016

Яновський М. І.

кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології
Донецького національного університету

ПРИНЦИП «ЗОЛОТОГО ПЕРЕТИНУ» ЯК ОСНОВА МОДЕЛІ ГАРМОНІЙНИХ ВЗАЄМОСТОСУНКІВ МІЖ СУБ'ЄКТАМИ

У статті принцип «золотого перетину» використовується як основа для введення можливих властивостей ідеальних гармонійних взаємин між особистостями в соціальній групі. Автор приходить до висновку про важливу роль вольових проявів для таких взаємин.

Ключові слова: «золотий перетин», взаємність, цілісність, воля.

Психологічне здоров'я та благополуччя особистості багато в чому визначається гармонією-дисгармонією міжособистісних стосунків у сім'ї, колективі, суспільстві в цілому. Стосунки між людьми, в свою чергу, не просто складаються так чи інакше, але будуються ними, виходячи з того або іншого ідеалу. Ідеальні взаємовідносини в соціальній групі людям представляються по-різному: згуртована єдність, «разом як одне ціле»; вільне об'єднання розумних людей; група, влаштована строго ієрархічно, тощо. Проте чи є ці ідеали психологічно конгруентними?

Завданням нашої статті є побудова психологічно природної моделі гармонійних стосунків у соціальній групі.

Ризикнемо запропонувати як основу для такої моделі формулу «золотого перетину» — традиційний, відомий з давніх часів принцип, що виражає структуру гармонійних стосунків, гармонійних пропорцій між елементами однієї системи $a / b = b / a + b$ (чи $a + b / b = b / a$, що те ж саме) (див., наприклад: [16, с. 31]). Ця формула найбільше застосування знайшла в мистецтві, зокрема, в архітектурі й живописі [6; 16; 22]. Вона виражає кількісне співвідношення елементів системи, наприклад — співвідношення довжини сторін прямокутника. Сприйняття прямокутників, побудованих за принципом «золотого перетину», було свого часу піддане вивченню одним з «батьків» сучасної психології Г. Т. Фехнером (див.: [17, с. 9–19]). Для Фехнера «золотий перетин» — це не лише сукупність параметрів, що забезпечують суб'єктивне переживання гармонії в об'єкті, але й закон об'єктивного гармонійного устрою самого цього об'єкта [17, с. 18]. У цій думці Фехнер не був самотній. У результаті різноманітних досліджень вже можна скласти значний список «назв цілих галузей знання, де в тому або іншому виді золотий перетин виявляє своє обличчя. 1. Рослинні і тваринні організми. 2. Пропорції тіла і органів людини. 3. Біоритми головного мозку. 4. Компоненти генного апарату людини і тварин. 5. Будова ґрунтового родючого шару. 6. Планетарні системи. 7. Енергетичні взаємодії на рівні елементарних часток. 8. Темперований звукоряд. 9. Твори усіх видів мистецтва» [22, с. 260]. Досить цікаві дослідження В. А. Лефевра, які проде-

монстрували прояв «золотих пропорцій» в моделях, що описують отримані статистичні дані по процесу обирання людьми яких-небудь рівноцінних альтернатив [8]. Лефевр дав математично задовільну інтерпретацію своїх даних, включивши як елемент у свої моделі рефлексію досліджуваних людей (тобто, взагалі, самосвідомість, — що дає деякі підстави думати, що сама природа «золотого перетину» має певне відношення до суб'єктивних реалій, і тому здатна бути суб'єктивно значущою для людини і служити джерелом і орієнтиром його суб'єктивної спрямованості до ідеалу). Численність проявів принципу «золотого перетину» в природних, а також, як бачимо, в психологічних і соціальних процесах, дозволила одному з авторитетних фахівців з цього питання І. П. Шмельову заявити: «він — золотий перетин — є феноменом, що пронизує собою всі рівні організації матеріальних об'єктів, що мають динамічні якості, тобто загальносистемне явище» [22, с. 260].

Окрім математичного вираження «золотого перетину» у вигляді наведеної вище формули, існує також його декілька інтерпретація [9; 22]. Для аналізу нашого об'єкту — системи стосунків у соціальній групі, як, втім, і взагалі будь-якої системи, де елементами є люди і їх стосунки — це прийнятніше, зважаючи на нестійкість і динамічність, периферійність кількісних сторін життя такого об'єкту. Тому розберемо таку інтерпретацію детальніше. При декількісній інтерпретації «золотий перетин» береться як символічне вираження загального принципу гармонійного устрою будь-якої цілісної системи і виглядає таким чином: у гармонійній системі «ціле так відноситься до більшого, як більше — до меншого» (під «великим» і «меншим» маються на увазі частки цілого) [9, с. 356]. Таке розуміння суті «золотого перетину» є поширеним («Загальновідомо: золотий перетин — це закон пропорційного зв'язку цілого і складових частин, що входять до цього цілого» [22, с. 4]), проте містить істотну неточність. Тут необгрунтовано вважається, що символічним вираженням цілого у формулі є сума « $a+b$ », хоча в сучасній науці загально визнано, що ціле не є сума своїх частин (на це звернув увагу М. А. Марутаєв; проте він не стільки розв'язав цю проблему, скільки запропонував математичний спосіб її врахування [22, с. 187–189]). Але, з іншого боку, « $a+b$ » — це й не безформне нагромадження, «купа» (за виразом О. Ф. Лосєва) з елементів « a » й « b ». Знак « $+$ » означає наявність упорядковуючого систему взаємного відношення елементів « a » й « b ». Вираз « $a+b$ », таким чином, символізує те, чому мають бути підпорядковані елементи гармонійної системи. І його слід розуміти не як відсутність в такій системі впорядковуючого центру взагалі («анархія»), а як відсутність у ній моноцентричності («монархії»), тобто як поліцентричність («біархія», «поліархія», або, за виразом П. А. Флоренського, «синархія» [19, с. 30]), свого роду «братерство» елементів системи. Інакше кажучи, гармонійні стосунки передбачають панування «взаємності» елементів, включених у ці стосунки, над елементами, а не самого одного з цих елементів.

Уявлення про «взаємність», або взаємозв'язок елементів в якій-небудь системі, як таку ж реальну силу, що й самі ці елементи, включені в цю систему, вдало сформулював той же Флоренський: «Таким чином, зв'язок

буттів, їх взаємовідношення і взаємноодкровення, самий є щось реальне і, не відриваючись від центрів, ним зв'язуваних, він і не зводиться до них. Він є синергія, спів-діяльність буттів, і неодмінно розкриває собою буття і те і інше» [19, с. 286].

Захисту досить близької ідеї, правда, такої, що відноситься до сфери методології психології, присвятив одну з перших своїх теоретичних робіт видатний радянський психолог С. Л. Рубінштейн [14].

На думку С. Л. Рубінштейна, для «наївної свідомості» «дано різноманіття чуттєвого споглядання, а зв'язки між елементами його змісту лежать поза даним», — тобто взаємні зв'язки, стосунки не оцінюються як реальність, як її компонент [14, с. 103].

(«Метафізичною» основою такої позиції «наївної свідомості» є, мабуть, стихійний монізм, моноцентризм в уявленнях про те, як влаштований світ; якщо центр у світі один, то йому ні до чого відноситися, ні з чим будувати взаємні стосунки. Для виникнення останніх потрібно декілька центрів (наприклад, «я» і «ти»). Логічно припустити, що одним з варіантів моноцентризму може бути егоцентризм. У цьому сенсі «наївна свідомість» тотожна егоцентричній.)

Така позиція «наївної свідомості» призводить до «відчуження» суб'єкта від об'єкту пізнання (через дереалізацію їх стосунків), і внаслідок цього — до розриву між явищем і суттю в пізнавальному процесі. Це призводить до того, що суб'єкт, не знаходячи смислових сутнісних параметрів в самій речі, вимушений привносити їх до неї штучно (тобто здійснювати свого роду «пізнавальні приписки»). Вихід, запропонований Рубінштейном, — у виявленні початкової, внутрішньої вбудованості суб'єкту і його психіки в дійсність, «підключеність» до неї: «Будь-який психічний факт — це і шматок реальної дійсності» [12, с. 13]. Або, що в даному випадку означає те ж саме, — у визнанні, що психіка «є специфічним способом існування», має власну онтологічну природу» [1, с. 111]. «Вбудованість у дійсність» означає визнання суб'єктом, що пізнає, себе повноцінною «одиницею» дійсності поряд, разом з пізнаваним об'єктом. Те, що виходить за межі наочності для суб'єкта, який пізнає, може бути тоді пізнано ним через пізнання самого себе, рефлексію пізнавального процесу, завдяки висхідній вбудованості суб'єкта і його пізнання в реальні стосунки з об'єктом пізнання, точніше, в систему таких стосунків. У цьому випадку, за словами Рубінштейна, «аналіз предмета пізнання дається як опосередкований через аналіз пізнання предмета. Трансцендентне — це те, у що вплетена думка людини, така, що не вичерпує його» [15, с. 324].

«Наївна свідомість», охарактеризована Рубінштейном, виходить з передумови, що річ, з'являючись перед суб'єктом, лише дана йому, не взаємодіє з ним, і тому її пізнання залежить лише від точності фіксації параметрів її об'єктної даності. Передбачається, що річ у всякому акті пізнання кожного разу вже є, вже визначена до самого акту пізнання. Тому таке пізнання є постійна «гонитва» за минулим, реконструювання, виявлення слідів подій, що вже сталися. Отже у своїй основі воно завжди — лише непряме пізнання, пізнання так би мовити з боку.

Структурно таке пізнання аналогічне слідчому процесу в юридичній практиці: за слідами злочину відновити його картину. Ця аналогія дає підстави припустити, що і метою непрямого пізнання може бути не стільки виявлення істини самої по собі, скільки кваліфікація події, що сталася, по «доказах» (= підведення його під який-небудь «закон»). Інакше кажучи, непряме пізнання має кінцевою метою швидше «суд» над реальністю та її оцінку (зведення нового до вже відомого), ніж пізнання її в її суті.

Проте насправді будь-який пізнавальний акт — це також акт взаємодії суб'єкта з об'єктом пізнання, в якому і об'єкт, і суб'єкт взаємно змінюються. Або — в іншому формулюванні: змінюючи об'єкт, суб'єкт змінюється й сам («принцип єдності свідомості і діяльності» С. Л. Рубінштейна). Розуміння цього факту відрізняє сучасну науку (і філософію) від класичної раціоналістичної (див.: [10]). Якщо продумати цей факт, то ми дійдемо висновку, що пізнання суб'єктом об'єкту може знаходитися завжди (тобто за принципом, а не за фактом) лише «на грані», лише «напередодні» точного знання (або, інакше кажучи, знання найближчого можливого майбутнього об'єкту є важливий елемент розуміння його теперішнього). І, відповідно, система взаємних стосунків суб'єкта і об'єкта, як і взагалі будь-яких речей, будь-яких «одиниць реальності» в світі, завжди знаходиться в становленні, завжди частково спирається на майбутнє як певну реальність. І оскільки реалізація майбутнього, як можливості, залежить окрім іншого і від «доброї волі» (тобто від воління, бажання) суб'єктів, система взаємних стосунків між ними дійсна для них настільки, наскільки вони самі включають себе в дійсність, тобто беруть участь у ній. «Взаємність», стосунки стають реальною силою настільки, наскільки особи, включені в стосунки, самі роблять себе «посередниками» між своїм можливим майбутнім і сьогоднішнім (тобто виявляють і добровільно обирають своє майбутнє, яке в певному сенсі вже є до спроби його втілення). Якщо ж урахувати, що, згідно з думкою Д. М. Узнадзе, майбутнє як компонент включене серед різних психічних процесів саме у волю (воля як «проспективний» психічний процес [18, с. 378]), то остання, можна припустити, є засадою для такого «посередництва» (у волі «ця майбутня поведінка з боку «я» заздалегідь передбачається, і його реалізація залежить від «я»: воля цілком переживається як актуальність «я» [18]).

Отже, коротке обговорення методологічних ідей С. Л. Рубінштейна дає нам підстави вважати, що взаємність, взаємні стосунки стають реальністю для людей, що знаходяться в цих стосунках, за наступних умов:

1. Визнання людьми себе природною частиною реальності, повноцінними «одиницями» дійсності (і, напевно, тим самим — визнання дійсності «своєю»). Внутрішня вбудованість («вкинутість») суб'єкта в дійсність робить самого суб'єкта незамінною дійсністю у світі, незамінним суб'єктним центром (тобто в суб'єкті виявляється статус онтологічної одиниці по відношенню до світу).

(Бачимо тут різницю з марксовою «людиною Петром», яка «лише коли віднеслася до людини Павла як до себе подібної... починає відноситися до самого себе як до людини» [11, с. 62]. Втім, у Маркса ця фраза ілюструє

думку, що «в певному відношенні людина нагадує *товар*» (курсив мій. — М. Я.) [11, с. 62]. Тобто пізнання себе через іншого — це насправді обмін себе на іншого, заміна себе іншим. Таке пізнання відкриває мені лише те, в чому я порівнянний з іншим, дорівнюю іншому, але засліплює мене по відношенню до моєї індивідуальності, до того, в чому я унікальний.)

2. Відсутність «приписок» у пізнанні суб'єктом об'єкту, точне співвідношення розкритого змісту об'єкту з його фактичною формою, тобто, можна сказати, «мовчання» про той можливий зміст об'єкту, з яким суб'єкт не зустрівся реально; це, напевно, робить об'єкт реальністю для суб'єкта.

3. Воля, яка виступає опорою майбутнього в теперішньому і робить теперішнє залежним не від інерції минулого, а від зусилля реалізації майбутнього. Виводячи суб'єкта з перебування в наявному стані, із замкнутості на собі, воля забезпечує його здатністю змінювати об'єкт, але одночасно і здатністю долати, змінювати себе. Воля, таким чином, виявляється здатною сполучати динаміку змін суб'єкта і об'єкту, і тому вона здатна перетворювати на реальність їх взаємні стосунки, взаємність.

Певним підтвердженням того, що виділені з ідей Рубінштейна три умови взаємних стосунків дійсно істотні, може бути концепція Е. Берна про три властивості «неігрового» спілкування: 1) «включеність у теперішнє»; 2) «близькість»; 3) «спонтанність» [3, с. 152]. Ці три властивості співвіднесені з названими нами, оскільки «включеність у теперішнє» робить психологічно реальним суб'єкта, «близькість» — об'єкт, а «спонтанність» — взаємодію суб'єкта з об'єктом.

Не дивлячись на те, що Рубінштейн при обґрунтуванні своїх методологічних ідей не ставив собі спеціальне завдання виявлення умов гармонійних стосунків між людьми, проте, внаслідок того, що він обґрунтував реальність взаємності, внутрішні взаємозв'язки в стосунках суб'єкта з об'єктом, його ідеї припустимо використовувати як опору для виявлення того, як принцип «золотого перетину» може бути реалізований в стосунках людей.

Перш, ніж ми скористаємося цією опорою, спробуємо знайти в самому принципі «золотого перетину» його істотні прояви, закономірності. Раніше ми виявили, що в «золотому перетині» істотну роль грає принцип поліцентричності, тобто взаємності у відношеннях елементів системи. Проте виникає питання: що здатне «сполучити», скріпити ці елементи, кожен з яких — один з центрів системи? Чому така річ, як взаємність, взаємовідношення, що конкретно ні в якому місці системи не виявляється, є реальною, діючою цілком конкретно на елементи системи? Інакше кажучи, де, в якій частині будови гармонійної поліцентричної системи «мешкає» її єдність, цілісність?

Щоб відповісти на це питання, треба врахувати одну з властивостей об'єктів, влаштованих згідно із «золотим перетином»: нескінченна подільність. У таких об'єктах елементи несуть в собі властивості усього об'єкту, до якого вони включені. Елементи елементів так само зберігають властивості початкового об'єкту, і так далі. Ділення нами об'єкту, таким чином, може тривати нескінченно, але система властивостей об'єкту при цьому

зберігатиметься. Те ж саме можна сказати інакше: об'єкт, що має «золоту пропорцію», може бути замінений на інший об'єкт, частиною якого є попередній об'єкт, так що новий об'єкт зберігатиме властивості висхідного об'єкту. Так, наприклад, «прямокутник золотого перетину є єдиним прямокутником, що розчленовується на квадрат і такий же золотий прямокутник» [8], який, у свою чергу, може бути розчленований за тим же принципом, і так далі. Або, що те ж саме: до прямокутника золотого перетину можна додавати квадрат із стороною, сумірною з прямокутником, і отримувати при цьому ми будемо знову прямокутник золотого перетину, тільки більшого масштабу. Таким чином, об'єкт, що має «золоту пропорцію», немов би несе в собі ієрархічну систему елементів, включених один в одного, і сам включений в таку зростаючу ієрархію включених один в одного об'єктів. Ми можемо змінювати масштаб розгляду об'єкту, але при цьому кожного разу стикатимемося в принципі з тими ж закономірностями. Звідси можна зробити висновок про те, де знаходиться носій цілісності по відношенню до елементів об'єкту. Він знаходиться за межами самого цього об'єкту, за межами сукупності елементів, з яких він складається; він знаходиться на вищому ієрархічному рівні. Тобто його носієм є той об'єкт, в який даний включений як елемент, як частина. Цілісність, таким чином, трансцендентна множині елементів цієї системи (та ж закономірність повториться, якщо буде взята до розгляду система будь-якого більш вищого ієрархічного рівня). Але, з іншого боку, ця цілісність не чужа, не є зовнішньою силою по відношенню до цієї множини, завдяки можливості так перетворити її, що станеться так би мовити сходження до безпосереднього носія цілісності цієї великої кількості. Інакше кажучи, сама природа елементів множини рухлива, доповнювана. Здатність до трансцендування, виходу за межі самого себе, таким чином, закладена в природі елементів системи, в рухливості цієї природи. Така рухливість і є опора цілісності системи всередині системи, в кожному елементі системи, — тієї цілісності, яка сама по собі, нагадаємо, трансцендентна, тобто за межами системи (точніше, сукупності елементів).

Отже, цілісність, а значить, і взаємність елементів множини існує завдяки включеності цієї множини в деяку реальність, яка є свого роду «субстратом» цілісності цієї множини. Цей «субстрат» доступний завдяки здатності елементів множини до трансцендування, «самоподолання» своєї множини за допомогою внутрішньої рухливості, тобто за допомогою внутрішніх змін, самотрансформацій. Важко побачити в цих останніх (як і в здатності до «самоподолання» рівня свого наявного буття) щось інше, окрім *волі*.

(Так, згідно з В. К. Каліним, вольова активність «виступає як компонент надситуативної активності і виходу особи за межі себе» [5, с. 54]. На думку Ш. Н. Чхартішвілі, «воля підіймає особу над сьогоденням» [20, с. 123]. Воля виводить суб'єкта за межі своєї власної поведінки: «Якщо для імпульсивної поведінки головне те, що відбувається в процесі самої поведінки, то для вольової поведінки вирішальне значення має те, що залишається після завершення поведінки» (курсив мій. — М. Я.) [21, с. 78].

Аналогічну ідею, правда, таку, що виходить з дещо іншого ракурсу бачення волі, висував Р. Ассаджолі: «Фактично воля, або волевиявлення самої, будучи справжньою незалежною енергією, супротивною спонуканням, одночасно є або може бути організатором або координатором спонукань, використовувати їх, в певному розумінні знаходячись на іншому рівні або в іншому вимірі» (курсив мій. — М. Я.) [2, с. 155]. Традиційним для психологів є також пряме надання волі функцій «здійснювача» цілісності психіки. Наприклад, на думку Ф. Ю. Василюка, «воля за своєю суттю — «орган» цілісної людини, особи» [4, с. 141].)

Воля, таким чином, ймовірно і є тією силою, яка здатна зробити взаємність (а з нею і взагалі гармонійні стосунки) реальністю (див. також вище наш аналіз ідей С. Л. Рубінштейна). Чому воля, а не емоції або розум? Тому що в емоціях суб'єкт виявляється переважно об'єктом дії зовнішніх сил; тут суб'єкт «об'єктний», — хоча і суб'єктивний. У розумі — навпаки: суб'єкт об'єктивний, але при цьому — «суб'єктний». У волі ж людина сполучає обидва ці аспекти побудови стосунків із зовнішнім світом. Вона проявляє себе і як суб'єкт, і як об'єкт одночасно: з одного боку, воля — це спрямування до чогось назовні, але з іншої — «воля у власному сенсі виникає тоді, коли людина опиняється здатною до рефлексії своїх потягів, може так чи інакше віднестися до них» [13, с. 187]. Тобто воля — сила, для якої об'єктом стає і сам суб'єкт. У той же час воля і об'єктивна (реалістична), і суб'єктивна (вибіркова), — інакше це не воля. Тому воля здатна міняти і зовнішній об'єкт, і самого суб'єкта разом, одночасно, зв'язано (порівняй: принцип єдності свідомості й діяльності). Тим самим вона взагалі сполучає елементи якої-небудь множини, перетворюючи їх у зв'язну систему взаємозв'язаних, взаємозалежних елементів (але не в моноцентричну систему!).

У конструйованій нами моделі ідеальних стосунків важливою стороною є те, що зміщується вісь, центр тяжіння психічних процесів, що активізуються перебуванням, життям у соціальній групі. У негармонійній групі почуття повноти, насиченості життя ґрунтується на інтенсивності й різноманітності *емоцій*, що виникають як реакції на різні події та ситуації, що трапляються. Пошлемося на відомий досвід аналізу «ігрового спілкування» американським психологом Е. Берном. За Берном, одна з сил, що породжують «ігри», — надія отримати певні емоційно стимулюючі зовнішні впливи, «погладження» або задоволення від психологічних «уколів», що наносяться іншій людині [3]. Парадоксальним чином «насичують» «гравців» не лише позитивні, але і негативні емоції (якщо вони, наприклад, вписуються в «ігрову» роль «жертви»). Тому можна говорити про те, що «ігри» в бернівському сенсі взагалі породжуються установкою на отримання емоцій як таких. «Ігри» дозволяють структурувати час життя, а приносячи численні переживання, ще й заповнюють її суб'єктивно-смісловим змістом, тобто створюють почуття повноти життя (хоча, звичайно, така структурація і така повнота є оманливими) [3].

У гармонійних стосунках відчуття повноти виникає завдяки повній включеності індивідуальності в коло стосунків. Тут людина є присутньою в

стосунках усім своїм «я». Через природну, неминучу наявність у кожному «я» чого-небудь унікального, такого, що не має аналогів для порівняння, повноту присутності усього «я» можна реалізувати, лише припускаючи право при реалізації себе виходити зі своїх мірок і критеріїв, а не тих, які існують у інших людей, або є загальноприйнятими. Така опора на свої мірки і критерії є ні що інше, як воля. Адже, за словами Д. М. Узнадзе, саме «у вольовому акті суб'єкт відчуває самоактивність» [18, с. 403], саме «воля переживається як активність «я» [18, с. 376]; і за думкою С. Л. Рубінштейна, «на відміну від імпульсивної дії, яка мов би проходить через людину і виринається у неї, вольовий акт виходить від людини і спрямовується нею» [13, с. 186]. Вище ми вже в достатній мірі розглянули це питання.

Таким чином, повнота життя в гармонійній соціальній групі пов'язана в першу чергу з волею.

Висновки. «Золотий перетин» як принцип гармонійного устрою систем може бути використаний для побудови моделі ідеальної побудови взаємостосунків і відносин у соціальних групах. За нашим аналізом така побудова характеризується певною психологічною специфікою, зокрема, пріоритетом вольової модальності в проявах людей у внутрішньому житті такої групи. Уявлення про ідеальну структуру відносин у соціальній групі може бути системою відліку для аналізу варіантів дисгармонійного устрою соціальних груп.

Зауважимо, що наш аналіз є лише спробою розв'язати поставлену проблему.

Список літератури

1. Абульханова-Славская К. А., Брушлинский А. В. Философско-психологическая концепция С. Л. Рубинштейна. — М.: Наука, 1989.
2. Ассаджиоли Р. Психосинтез. — М.: Рефл-бук, Ваклер, 1997.
3. Берн Э. Игры, в которые играют люди. Люди, которые играют в игры. — Л.: Лениздат, 1992. — 400 с.
4. Василюк Ф. Е. Психология переживания. — М.: Изд-во Моск. ун-та, 1984. — 200 с.
5. Калинин В. К. На путях построения теории воли // Психологический журнал. — Т. 10, № 2. — 1989. — С. 47–56.
6. Ковалев Ф. В. Золотое сечение в живописи. — К.: Вища школа, 1989. — 144 с.
7. Кудин П. А., Ломов Б. Ф., Митькин А. А. Психология восприятия и искусство плаката. — М.: Плакат, 1987.
8. Лефевр В. А. Формула человека: Контуры фундаментальной психологии. — М.: Прогресс, 1991. — С. 43–49.
9. Лосев А. Ф. Из ранних произведений. — М.: Правда, 1990. — С. 356–363.
10. Мамардашвили М. К., Соловьев Э. Ю., Швырев В. С. Классическая и современная буржуазная философия // Мамардашвили М. К. Необходимость себя. — М.: Лабиринт, 1996. — С. 372–415.
11. Маркс К., Энгельс Ф. Сочинения. — Т. 23. — М.: Изд. полит. литературы, 1960.
12. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии: В 2 т. — М.: Педагогика, 1989. — Т. I. — 488 с.
13. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии: В 2 т. — М.: Педагогика, 1989. — Т. II. — 328 с.
14. Рубинштейн С. Л. Принцип творческой самодеятельности // Вопросы психологии. — 1986. — № 4. — С. 101–108.

15. Рубинштейн С. Л. Человек и мир // Рубинштейн С. Л. Проблемы общей психологии. — М.: Педагогика, 1973. — С. 255–415.
16. Руубер Г. Э. О закономерностях художественного визуального восприятия. — Таллин: Валгус, 1985. — 344 с.
17. Торшилова Е. М. Можно ли поверить алгеброй гармонию? — М.: Искусство, 1988. — 208 с.
18. Узнадзе Д. Н. Психологические исследования. — М.: Наука, 1966. — 450 с.
19. Флоренский П. А. У водоразделов мысли. — М.: Правда, 1990. — 446 с.
20. Чхартишвили Ш. Н. Место потребности и воли в психологии личности // Вопросы психологии. — 1958. — № 2. — С. 116–123.
21. Чхартишвили Ш. Н. Проблема воли в психологии // Вопросы психологии. — 1967. — № 4. — С. 72–81.
22. Шевелев И. Ш., Марутаев М. А., Шмелев И. П. Золотое сечение: три взгляда на природу гармонии. — М.: Стройиздат, 1990. — 343 с.

Яновский М. И.

кандидат психологических наук, доцент кафедры психологии
Донецкого национального университета

ПРИНЦИП «ЗОЛОТОГО СЕЧЕНИЯ» КАК ОСНОВА МОДЕЛИ ГАРМОНИЧНОГО ВЗАИМООТНОШЕНИЯ МЕЖДУ СУБЪЕКТАМИ

Резюме

В статье принцип «золотого сечения» используется как основа для выведения возможных свойств идеальных гармоничных взаимоотношений между личностями в социальной группе. Автор приходит к выводу о важной роли волевых проявлений для таких отношений.

Ключевые слова: «золотое сечение», взаимность, целостность, воля.

Yanovsky M. I.

Ph. D., Associate Professor, Department of Psychology
Donetsk National University

THE PRINCIPLE OF «GOLDEN SECTION» AS THE BASIS MODEL OF HARMONIC RELATIONSHIP BETWEEN SUBJECT

Summary

In this paper the principle of the «golden section» is used as a basis to derive the possible properties ideal of harmonious relationships between individuals in a social group. The author comes to the conclusion of the importance of volitional manifestations for such a relationship.

Key words: «Golden Section», reciprocity, integrity, will.